

Eugen Comșa – Gheorghe Cantacuzino, *Necropola neolitică de la Cernica*, Biblioteca de Arheologie, Ed. Academiei Române, București, 2001. ISBN 973-27-0698-8, 254 p.

Lucrarea se dorește a fi o monografie a necropolei de la Cernica. Fiind cercetat în anii '70 și începutul anilor '80, acest sit este una dintre cele mai mari necropole cunoscute pe teritoriul României, încadrată cronologic în epoca neolitică. După cum reiese încă din *Cuvânt Înainte* (p. 5–6), cercetarea necropolei de la Cernica a fost făcută de către Gh. Cantacuzino.

După *Cuvânt Înainte* (p. 5–6) și *Istoricul Cercetărilor* (p. 7–12), autorul își structurează lucrarea în două părți; *Partea I. Descrierea mormintelor neolitice* (p. 13–150) și *Partea a II-a. Ritul funerar* (151–251), structurată de asemenea în opt capitole: I. *Problema mormintelor suprapuse* (p. 156–159); II. *Mormintele cu scheletele în poziție întinsă pe spate* (p. 160–177); III. *Mormintele unor femei moarte în timpul nașterii* (p. 178–182); IV. *Mormintele cuprinzând scheletele unor persoane înmormântate cu fața în jos* (182–184); V. *Mormintele cuprinzând schelete în poziție chircită pe o parte* (p. 185–193); VI. *Datarea necropolei* (p. 194–198); VII. *Necropola de la Cernica în contextul neoliticului României și al ținuturilor vecine* (199–205); VIII. *Caracteristicile antropologice ale scheletelor neolitice de la Cernica* (p. 206–250) și unde sunt incluse și cele 37 de planșe, pentru a încheia cu un prea concis rezumat în franceză, de o jumătate de pagină, pentru una „din cele mai importante, nu numai pentru istoria străveche a României, ci și pentru cea a părții răsăritene a Peninsulei Balcanice” necropole neolitice.

În *Istoricul cercetărilor*, autorul dorește să ne familiarizeze cu zona geografică în care se află amplasat situl arheologic, precum și cu evoluția cercetării arheologice din anii 1960–1973. Prezentarea continuă cu stratigrafia sitului, care, la drept vorbind, a creat mai degrabă confuzie decât a lămurit problema. Astfel, autorul ne prezintă stratigrafia, notând straturile de la A (strat steril) la E (strat arabil) în timp ce, în desenul alăturat, preluat, de altfel, de la Gh. Cantacuzino și S. Morintz, straturile sunt numerotate de la 1 la 6. Însă, nu aceasta ar fi marea noastră nedumerire. După cum ne prezintă autorul stratigrafia, avem două straturi de steril (A și B), un strat de pământ cafeniu (desigur un sol de pădure!) cu materiale neolitice în partea superioară a acestuia, „cu fragmente ceramice, ca și bucăți de lipitură arsă, provenind din pereții locuințelor din epoca neolitică”. Însă, după cum ne prezenta câteva rânduri mai sus, „atunci când săpăturile au fost extinse înspre vestul și sud-vestul terenului, au fost descoperite și rămășițele unor așezări din perioada mijlocie a epocii neolitice” (p. 10). Sau nu?! Iar, dacă locuirea neolitică suprapune parțial necropola, atunci unde sunt materialele, din moment ce pe baza lor se face încadrarea culturală? Citim mai departe că „gropile mormintelor au fost săpate în acest strat de cultură (C). Unele gropi erau mai adânci, ajungând până în stratul de pământ notat cu B” (p. 12). Am urmărit și noi micul segment de stratigrafie prezentat și, în afara faptului că nu se observă de unde pornesc gropile, ba mai mult acestea ajung până în stratul de steril notat cu A. Stratul notat cu D reprezintă stratul de cultură de epoca bronzului în partea inferioară, „iar la partea superioară materiale din epoca feudală târzie” (p. 12). Foarte probabil este vorba de două straturi distincte dar pe care autorii cercetărilor nu au putut să le diferențeze. Ultimul strat corespunde solului actual, arabil.

Partea I. Descrierea mormintelor neolitice, cuprinde prezentarea succintă a 356 de morminte, restul mormintelor de până la 374, după cum declară autorul lucrării, au fost pierdute, sau nu s-au conservat. Ce ne surprinde pe noi este numărul mic de materiale ceramice descoperite, autorul reușind să ne prezinte doar șase vase, și acelea fără ornament, la o necropolă de 374 de morminte, în condițiile în care aceste comunități se remarcă prin ceramica cu decoruri canelate și plisate, precum și prin ceramica cu benzi incizate, umplute cu rețele formate din linii oblice, fin incizate. Sau să fi fost aceste comunități atât de sărace?! Sau să fie vorbe despre morminte din alte orizonturi cronologice? După spusele autorului „din cauza caracteristicilor solului și datorită deranjamentelor provocate în perioadele mai târzii, în care zona necropolei a fost locuită, inclusiv în perioada feudală târzie, când pe același teren s-a organizat un întreg cimitir, nu s-au putut delimita, în cursul săpăturilor arheologice, prea multe gropi funerare din epoca neolitică” (p. 162).

În *Partea a II-a* autorul clasifică mormintele în funcție de poziția de depunere a scheletelor. Astfel, el distinge două categorii: a) scheletele aflate în poziție întinsă pe spate; b) scheletele aflate în poziție chircită pe o parte. Pe lângă cele două categorii, mai sunt menționate două tipuri de poziții funerare: întins, dar așezat pe o parte și întins, dar așezat cu fața în jos (p. 155).

În *Capitolul I. Problema mormintelor suprapuse*, pe baza celor opt cazuri de morminte suprapuse, autorul încearcă să tragă anumite observații de ordin stratigrafic și implicit cronologic. Astfel, o primă concluzie ar fi că mormintele cu scheletele întinse pe spate sunt cele mai vechi. Această observație se bazează pe două cazuri de înmormântări suprapuse (p. 158). O a doua observație ar fi că „obiceiul de

a înmormânta pe cei decedați, în poziție întinsă pe spate, a fost practicat vreme destul de îndelungată” (observație bazată pe mormintele 244A, 244B, 244C). A treia observație ar fi „raportul dintre mormintele cu scheletele întinse pe spate cu picioarele întinse, paralele și unele variante, care s-ar putea să fie de ordin cronologic” (p. 159).

Pe baza acestor observații, autorul datează mormintele întinse pe spate în faza Cernica a culturii Dudești, iar mormintele cu scheletele în poziție chircită pe o parte din prima fază a culturii Boian (p. 181). Această datare ni se pare forțată, în condițiile în care aceste observații nu sunt asociate cu materiale ceramice descoperite, precum și la o stratigrafie destul de confuză.

Capitolul II. Mormintele cu schelete în poziție întinsă pe spate, cuprinde o analiză a acestui tip de înmormântare, cu analiza diverselor categorii de obiecte: ace, pandantive, mărgelile, brățări, valve de scoică, inele de os, unelte de piatră șlefuită, unelte de silex, sule de os, obiecte de os.

Capitolul III. Mormintele unor femei moarte în timpul nașterii, prezintă patru morminte de femei moarte în timpul nașterii. Explicația acestui fenomen oferită de autor este foarte interesantă și ne amintește de modul de abordare al unor problematici legate de idoli antropomorfi din alte publicații. Astfel, cauza morții este deformarea bazinului la femei. Potrivit autorului, un argument în acest sens îl „constituie constatarea că multe din figurinele de lut ars (din culturile neolitice) reprezentând femei în picioare, nu redau personaje în poziție normală, verticală, ci femei cu corpul puțin înclinat în față, așa cum arătau, în realitate, în acea perioadă, situație la care s-a ajuns datorită purtatului pe spate a copiilor, sau a unor poveri apreciabile”. Autorul merge cu argumentarea mai departe și ne informează „că în timpul fazei de tranziție de la cultura Boian la cultura Gumelnița, deci într-o perioadă apropiată de timp, sunt o serie de figurine antropomorfe, redând femei în picioare, care au pe spate reprezentată o piesă de formă triunghiulară, frumos ornamentată, cu vârful în sus, cu partea de jos, desigur legată în jurul mijlocului, piesă care servea tocmai la transportul poverilor sau copiilor, pe spate” (p. 181). Astfel de aprecieri ni se par nepotrivite, în condițiile în care autorul poate să ne ofere analogii cu populațiile din Asia sudică și orientală, din arhipelagul malaezian și din Africa, precum și o vagă analogie oferită de Gh. Cantacuzino și C. Fedorovici din Ungaria. De altfel, mergând pe linia argumentației impuse de autor, putem, la fel de bine, să considerăm pe baza idolilor din cultura Starčevo-Criș, că femeile din neolitic aveau bazinul mare, caracteristică anatomică care sugerează fertilitatea. De altfel ne este greu să ne imaginăm „figurine antropomorfe, redând femei în picioare, care au pe spate reprezentată o piesă de formă triunghiulară, frumos ornamentată, cu vârful în sus, cu partea de jos ...” (p. 181). Însă, fără un argument convingător, pe care autorul nu îl are, toată această discuție riscă să se rezume la un folclor științific.

Capitolul IV. Mormintele cuprinzând scheletele unor personaje înmormântate cu fața în jos, face referire la mormintele 149, 237A și 318, care sunt așezate cu fața în jos. Nici unul dintre aceste morminte nu are inventar funerar și nu sunt izolate de celelalte morminte, astfel că, este puțin plauzibilă ipoteza că aceste morminte să fi aparținut unor persoane cu acțiuni negative pe parcursul vieții. Așa cum apreciază și autorul, „ar fi fost normal, dată fiind situația lor cu totul deosebită, ca astfel de indivizi să fie înmormântați nu în cuprinsul necropolei, între mormintele obișnuite, ci în afara ei sau cel puțin la periferia ei” (p. 184). Argumentația autorului cum că „la înmormântarea cadavrelor membrilor comunității, care a folosit necropola Cernica, aveau îmbrăcămintea și podoabele pe ele și, înainte de a fi transportate și depuse în gropile funcrare, erau înfășurate în întregime într-o bucată mare de țesătură sau de rogojină” și că „la înmormântare, să nu se acorde atenție suficientă faptului și mortul să fie depus, din greșeală, tot întins, nevăzându-i-se chipul, dar cu fața în jos” (p. 184) ne lasă fără replică.

În capitolul V. Mormintele cu schelete în poziție chircită pe o parte, cuprinde prezentarea celei de-a doua categorii de morminte, delimitate de autor și încadrate cronologic, din prima fază a culturii Boian (p. 181). Acest tip de morminte este împărțit în două categorii: morminte cu schelete chircite moderat și morminte cu schelete chircite accentuat. De remarcat faptul că acest tip de morminte nu sunt grupate, ci sunt răspândite pe cuprinsul întregii necropole.

Capitolul VI. Datarea necropolei, autorul încearcă să modifice datarea propusă de Gh. Cantacuzino, și anume în faza Bolintineanu a culturii Boian, pentru scheletele întinse pe spate și faza Giulești a culturii Boian, pentru scheletele în poziție chircită. Astfel, autorul propune datarea mormintelor întinse pe spate în faza Cernica a culturii Dudești iar mormintele cu scheletele în poziție chircită pe o parte în prima fază a culturii Boian (p. 181). Argumentația autorului ar consta în numărul mai mare de descoperiri de tip Dudești, în comparație cu cele din faza Bolintineanu din cadrul așezării din apropiere. Aprecierile autorului sunt subiective, în condițiile în care așezarea nu este

cercetată și publicată integral. Un alt argument ar fi numărul mic de vase descoperite în morminte „și nici unul din ele nu are decorul specific fazei Bolintineanu a culturii Boian” (p. 194). Ținem să amintim autorului că nici vase cu decor specific culturii Dudești nu au fost descoperite, sau, cel puțin, nu au fost cuprinse în volumul de față. Un al treilea argument al autorului ar fi analogiile cu populații din cultura Hamangia, a căror morminte sunt în poziție întinsă pe spate și tot în cadrul acestor comunități s-ar afla analogii pentru un ac de păr din os și care avea redată în partea superioară o figurină feminină.

Capitolul VII. Necropola de la Cernica în contextul neoliticului României și al ținuturilor vecine, vine să ne amintească importanța necropolei în peisajul epocii neolitice prin prezentarea sumară a descoperirilor funerare din România și a câtorva descoperiri din zona balcanică. Abordarea autorului este, de altfel, sumară și superficială, iar descoperirile amintite se opresc undeva la nivelul anilor '70.

Capitolul VIII. Caracteristicile antropologice ale scheletelor neolitice de la Cernica, cuprinde rezultatele analizelor antropologice efectuate asupra unui număr de 362 de schelete.

Ne așteptam ca lucrarea să se încheie cu bibliografie, dar se pare că aceasta lipsește, iar trimiterile bibliografice, care se fac prin intermediul notelor, se opresc undeva la nivelul anilor '70.

În final, am dori să mai atragem atenția asupra unui singur aspect: privind planul general al necropolei de la Cernica (pl. XXXVII), se pot observa două grupări mari de morminte și altele câteva răsfricate între cele două concentrări. Poate ar rezulta unele informații interesante din abordarea problemei dintr-o astfel de perspectivă.

Cristian VIRAG

Neța Iercoșan, *Cultura Tiszapolgár în vestul României*, Editura Muzeului Sătmărean – Editura Nercamia Napocae, Cluj-Napoca, 2002. ISBN 973-99715-4-7, 385 p.*

Lucrarea de sinteză, *Cultura Tiszapolgár în vestul României*, reprezintă teza de doctorat a d-lui dr. Neța Iercoșan, o abordare necesară și temerară în același timp, în condițiile în care tratarea culturii Tiszapolgár ridică o serie de probleme, determinate în mare parte de cercetarea arheologică deficitară, prin puținatatea siturilor săpate sistematic¹.

Lucrarea este structurată în cinci capitole, cu o prefață semnată de Prof. dr. Petre Roman: Cap. I. *Introducere* (p. 9–23), cu două subcapitole A. *Cadrul ecologic și condițiile naturale* (p. 11–18); B. *Istoricul și stadiul actual al cercetărilor* (p. 18–23); Cap. II. *Catalogul descoperirilor* (p. 25–106), incluzând 78 de localități date ca sigure de autor și alte 18 localități care nu au putut fi verificate de autor; Cap. III. *Elemente componente ale culturii Tiszapolgár în vestul României* (p. 107–162), cu subcapitolele A. *Așezările*, B. *Locuințele*, C. *Gropile*, D. *Vetrele de foc*, E. *Ceramica*, F. *Obiecte din lut*, G. *Obiecte din piatră*, H. *Obiecte din corn și os*, I. *Obiecte din metal*, J. *Morminte*; Cap. IV. *Periodizarea și cronologia descoperirilor Tiszapolgár în vestul României* (p. 163–182), cu subcapitolele A. *Cronologia relativă*, în care autorul abordează probleme privind originea, evoluția, stratigrafia, legăturile, orizonturile culturale, și B. *Cronologia absolută*; Cap. V. *Concluzii* (p. 183–186), urmate de *Anexe* (p. 187–194), *Bibliografie* (p. 195–218), *Lista ilustrațiilor* (p. 219–224), *Ilustrațiile* (p. 225–380).

Precum sublinia și autorul lucrării de față, cultura Tiszapolgár face parte din civilizațiile mari ale epocii eneolitice, recent denumită la noi și epoca cuprului (Kupferzeit)² atât prin fenomenele culturale bine delimitate ce o reprezintă cât și prin arealul geografic pe care îl ocupă, ori prin legăturile și influențele pe care le exercită asupra culturilor vecine, contemporane ei. Denumirea culturii provine de la stațiunea eponimă situată în nord-estul Ungariei³ fiind folosită și acceptată astăzi în literatura

* Acest text a fost publicat parțial sub formă de *Postfață* în lucrarea domnului dr. N. Iercoșan, *Cultura Tiszapolgár în vestul României*, Cluj-Napoca, 2002, dar dintr-o neglijență a editorului, textul nu a fost semnat, prin urmare, considerăm oportună reluarea lui.

¹ Cel puțin pentru România; în Transilvania sunt cunoscute 127 de localități cu materiale atribuite culturii Tiszapolgár, în vreme ce în Ungaria sunt atestate peste 500 de astfel de obiective arheologice. Vezi Zoia Maxim, *Neo-eneoliticul din Transilvania*, Cluj-Napoca, 1999, p. 123.

² Gh. Lazarovici, *Principalele probleme ale culturii Tiszapolgár în România*, AMN, XX, 1983, p. 3–31. Noțiunea de epocă a cuprului (Kupferzeit) nu a fost acceptată de toți specialiștii români, generând o serie de discuții și controverse. Astăzi ea este tot mai des uzitată și credem că poate fi acceptată, cel puțin pentru arealul culturii Tiszapolgár din țara noastră, mai ales în contextul metalurgiei aramei. (C. Beșliu – Gh. Lazarovici – A. Olariu, *O piesă de cupru din Sălaj și câteva probleme teoretice privind analizele de cupru preistoric în Muzeul din Cluj*, AMP, XVI, 1992, p. 97–128).

³ Localitatea Polgár este situată la câțiva kilometri de malul stâng al Tisei, în județul Hajdu-Bihar, din Ungaria. Primele